

rın ders halkalarına katıldı. Mısır'a dönerken Filistin'in Remle şehrine uğradı ve bu bölgenin hocalarından ders alarak özellikle kıraat, tefsir, hadis, fıkıh, Arap dili ve edebiyatı alanlarında kendini yetiştirdi. Müberred, Hasan b. Guleyb, Zeccâc, Ahfeş el-Asgar, Ebû'l-Kâsım el-Begavî, Niftaveyh, İbn Keysân, Tahâvî, Ebû Bekir İbnü'l-Enbârî, İbn Şenebûz onun hocaları arasında yer alır. Öğrencilerinden Ebû Abdullah Muhammed b. Yahyâ b. Abdüsselâm el-Ezdî, Abdülkebîr b. Muhammed el-Cezerî, Muhammed b. Müferric el-Meâfirî, Ebû Abdullah Muhammed b. Horasan es-Sikilî, Ebû Hafs Ömer b. Muhammed el-Hadramî ve Muhammed b. Ali el-Üdfüvî'nin isimleri sayılabilir. Nehhâs'ın, 5 Zilhicce 338'de (26 Mayıs 950) Nil nehri kıyısında bazı şiirlerin vezinlerini tahlil ederken Nil'in suyunun çekilmesi ve fiyatların yükselmesi için büyük yaptığını sanan bir kişi tarafından nehre itildiği ve boğularak öldüğü kaydedilmektedir.

Eserleri. 1. *Kitâbü'n-Nâsih ve'l-mensûh* (*Kitâbü'n-Nâsih ve'l-mensûh fi'l-Ḳur'ânî'l-Kerîm, en-Nâsih ve'l-mensûh fi Kitâbillâhi 'azze ve celle ve'ḥtilâfi'l-'ulemâ'i fi zâlik*). Eserin mukaddimesinde nesih konusunda bilgi verildikten sonra sırasıyla Kur'an'daki sûreler ele alınmış ve ilgili rivayetlerle beraber sûrelerdeki nâsih ve mensuh âyetler gösterilmiştir. Kitabın çeşitli baskıları yapılmıştır (sonunda İbn Huzeyme el-Fârisî'nin *Kitâbü'l-Mucez (?) fi'n-nâsih ve'l-mensûh* adlı eseriyle birlikte Kahire 1323, 1938; nşr. Muhammed Abdüsselâm Muhammed, I-III, Küveyt 1408/1988; nşr. Süleyman b. İbrâhim b. Abdullah el-Lâhim, Beyrut 1412/1991; nşr. Şa'bân Muhammed İsmâil, Kahire 1986). 2. *İ'râbü'l-Ḳur'ân. Keşfü'z-zunûn'da* (I, 460) *Tefsîrû'l-Ḳur'ân* adıyla geçen eserde âyetlerin kelime ve cümle yapısı, açıklanması ve kıraat farklılıkları üzerinde durulmuş, ayrıca nüzül sebeplerine, nâsih ve mensuha temas edilmiştir (Kahire 1974; nşr. Züheyr Gâzî Zâhid, I-III, Bağdat 1977-1980; I-V, Beyrut 1985). Abdurrahman Büyükkörükçü *Ebu Ca'fer en-Nahhâs ve İ'râbü'l-Ḳur'ân'ı* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (1992, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 3. *Me'âni'l-Ḳur'ân*. İbn Hallikân'ın *Tefsîrû'l-Ḳur'ân* ismiyle zikrettiği eserde Kur'an'ın garîb lafızları, âyetlerin kelime ve cümle yapıları, mânaları, kıraat farklılıkları, kısaca nâsih ve mensuh âyetlerle ahkâm âyetleri ele alınmış, bu konularla ilgili rivayet ve görüşler tartışılmış, bunlar arasında tercihler yapılmış, şiirlerle istiş-

hadda bulunulmuştur (I-II, nşr. Muhammed Ali en-Neccâr – Ahmed Yûsuf Necâtî, Mısır 1966; III, nşr. Abdülfettâh Şelebî, Mısır 1973; nşr. Muhammed Ali es-Sâbûnî, I-VI, Mekke 1408-1410/1988-1990). Fikri Güney *Ebû Ca'fer en-Neḥḥâs ve Me'âni'l-Ḳur'ân'ı* adıyla bir yüksek lisans çalışması yapmıştır (1994, UÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü). 4. *Kitâbü'l-Ḳaṭ' ve'l-i'tinâf* (*Kitâbü'l-Vaḳf ve'l-ibtidâ'*) (nşr. Ahmed Hattâb Ömer, Bağdat 1398/1978). 5. *Şınâ'atü'l-küttâb* (*Edebü'l-küttâb, Edebü'l-kâtib*) (nşr. Bedr Ahmed Dayf, İskenderiye 1987; Beyrut 1410/1990). Fuat Sezgin *Kitâbü 'Umdeti'l-küttâb* adıyla tıpkıbasımını gerçekleştirmiştir (Frankfurt 1420/1999). 6. *Şerḥu ebyâti Sibeveyhi* (nşr. Ahmed Hattâb Ömer, Halep 1974; nşr. Züheyr Gâzî Zâhid, Necef 1974; nşr. Vehbe Mütevellî Ömer Sâlime, Kahire 1985; Beyrut 1986). 7. *Şerḥu'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-meşhûrâti'l-mevsûmeti bi'l-Mu'allakât* (nşr. Ahmed Hattâb Ömer, I-II, Bağdat 1973). Fuat Sezgin, *Tefsîrû'l-kaşâ'idi't-tis'i'l-mu'allakât* adıyla iki cilt halinde tıpkıbasımını yapmıştır (Frankfurt 1985). 8. *Kitâbü't-Tüffâha fi'n-naḥv* (nşr. Korkîs Avvâd, Bağdat 1965; nşr. Mâhir Abdülganî Kerîm, Kahire 1991). 9. *Risâle fi'l-lâmât* (nşr. Tâhâ Muhsin, *el-Meurid*, I/1-2 [Bağdat 1971], s. 143-150). Nehhâs'ın kaynaklarda adı geçen diğer eserlerinden bazıları şunlardır: *Kitâbü Esmâ'i'l-hüsnâ, Şerḥu'l-Ḥamâse, Ṭabaḳâtü's-şu'arâ', el-Kâfi, el-Muḳni' fi'ḥtilâfi'l-Başriyyin ve'l-Kûfiyyin, Nâsiḥu'l-ḥadis ve mensûḥuh, Şerḥu'l-Mufaḍḍaliyyât*.

BİBLİYOGRAFYA :

Nehhâs, *Şerḥu ebyâti Sibeveyhi* (nşr. Ahmed Hattâb), Halep 1394/1974, neşredenin girişi; a.mlf., *en-Nâsih ve'l-mensûh* (nşr. Muhammed Abdüsselâm Muhammed), Küveyt 1408/1988, neşredenin girişi, s. 15-34; a.mlf., a.e. (nşr. Süleyman b. İbrâhim b. Abdullah el-Lâhim), Beyrut 1412/1991, neşredenin girişi, I, 34-96; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabaḳâtü'n-naḥviyyine'l-luġaviyyin* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhim), Kahire 1984, s. 220-221; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdebâ'*, IV, 224-230; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, I, 101-104; İbn Hallikân, *Vefeyât*, I, 99-100; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, XV, 401-402; Ahmed b. Aybek ed-Dimyâtî, *el-Müstefâd min Zeyli Târîhi Bağdâd* (nşr. M. Mevlûd Halef), Beyrut 1406/1986, s. 175-176; Dâvûdî, *Ṭabaḳâtü'l-müfessirin*, I, 67-70; *Keşfü'z-zunûn*, I, 48, 123, 426, 460; II, 1106, 1327, 1379, 1391, 1433, 1460, 1470, 1730, 1740, 1788, 1809, 1920, 1921; Brockelmann, *GAL*, I, 138; *Suppl.*, I, 35, 201; Ahmed Nasîf el-Cenâbî, "İ'râbü'l-Ḳur'ân li'n-Neḥḥâs", *el-Meurid*, VI/1, Bağdat 1397/1977, s. 15-38; Ahmed Muhtâr Ömer, "İ'râbü'l-Ḳur'ân li-Ebî Ca'fer en-Neḥḥâs", *Mecelletü'l-bahşi'l-ilmî ve't-türâşi'l-İslâmî*, I, Mekke 1398, s. 79-99.

MUHAMMED EROĞLU

NEHHAS PAŞA

(النخاس باشا)

Mustafâ b. Muhammed en-Nehhâs
(1879-1965)

Mısırlı devlet adamı.

Günümüzde Garbiye vilâyetine bağlı Semennûd şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Kahire'de tamamladı. 1900'de Hukuk Fakültesi'nden mezun oldu. 1919 yılına kadar avukat ve hâkim olarak çalıştı. 1918'de Sa'd Zağlûl yönetimindeki Vefd Partisi'ne girdi. Mısır'ın İngiltere'den bağımsızlığını kazanması yolunda verdiği mücadeleden dolayı 1921-1923 yıllarında Sa'd Zağlûl ile birlikte Hint Okyanusu'ndaki Seyşeller (Seychelles) adalarına sürgün edildi. Krallık dönemi anayasasının belirlendiği 1923'te Mısır'a döndü ve aynı yıl yapılan seçimlerde milletvekili olarak parlamento'ya girdi. 1924'te ilk Vefd Partisi hükümetinde ulaştırma bakanı oldu. 1926 seçimlerinde yine milletvekili seçildi ve İngiltere'nin hükümette görev almasına izin vermemesi sebebiyle önce meclis başkan yardımcısı, sonra da başkanı oldu.

Sa'd Zağlûl'ün ölümünün ardından Vefd Partisi başkanlığına seçildi (Ağustos 1927). Beş defa başbakanlık yaptı (1928, 1930, 1936-1937, 1942-1944 ve 1950-1952). Siyasî mücadelesinin en önde gelen amaçlarından biri Mısır'ın İngiltere'den tam bağımsızlığını kazanmasıydı. 1936-1937 yıllarındaki başbakanlığı döneminde bu doğrultuda önemli mesafe aldı. Londra'da imzalanan ve 1882'de başlayan İngiliz işgalini resmen sona erdiren 26 Ağustos 1936 tarihli İngiltere-Mısır Antlaşması Mısır'ın tam bağımsızlığına giden yolda dönüm noktalarından biri oldu. Yirmi yıl süreli bu antlaşmaya göre İngiltere ile Mısır karşılıklı olarak büyükelçilikler açacaklar. İngiltere Mısır'ın Milletler Topluluğu'na üyeliğini destekleyecek, üçüncü tarafa karşı ortak politika izleyecekler ve barış zamanlarında Mısır'daki İngiliz asker sayısı kara birliklerinde 10.000, hava birliklerinde 400'ü aşmayacaktı. Nitekim Mısır Mayıs 1937'de Milletler Topluluğu'na alındı. Üçüncü Nehhas hükümetinin diğer önemli bir başarısı da aynı yıl içinde imzalanan Montreux Konvansiyonu ile kapitülasyonların kaldırılmasını ve 1876'dan beri faaliyette bulunan karma mahkemelerin on iki yıl içerisinde kapatılmasının karar altına alınmasını sağlamasıdır. Ancak Nehhas Paşa içeride aynı başarıyı gösteremedi. İç siyasetteki çekişmelerin sokağa sıçraması ve

NEHHAS PAŞA

hükümet aleyhindeki gösteriler, Başbakan Nehhas ile Kral Fârûk arasındaki mesafeli ilişkinin siyasî krize dönüşmesiyle sonuçlandı. Kral Fârûk, yetkilerini sınırlandırma girişiminde bulunan Başbakan Nehhas'ı görevden aldı (30 Aralık 1937). Bu sırada Nehhas'ın liderliğine karşı çıkan Ahmed Mâhir gibi önemli politikacılar Vefd Partisi'nden ayrıldı. Vefd Partisi 1938 seçimlerinde ancak on iki milletvekili çıkarabildi.

Nehhas Paşa 1942'ye kadar muhalefette kaldı. II. Dünya Savaşı sırasında Mısır'ın giderek Almanya tarafına yönelmesinden endişelenen İngiltere, Alman kuvvetlerinin Batı Sahrâ'dan Mısır'a doğru ilerlemesini bahane edip 4 Şubat 1942'de Mısır kraliyet sarayını abluka altına aldı. Kral Fârûk'a baskı yaparak kendilerini destekleyen Nehhas Paşa başkanlığında bir Vefd Partisi hükümeti kurulmasını sağladı. İngiltere'nin müdahalesiyle başbakanlığa dönmesi yüzünden ciddi itibar kaybına uğrayan Nehhas Paşa, İngiltere yanlısı bir politika izleyince hükümete karşı eleştiriler giderek arttı ve yolsuzluk suçlamalarıyla birlikte eşinin iç siyasete müdahale girişimleri büyük tartışmalara sebep oldu. Parti genel sekreterinin istifa ederek yolsuzluk iddialarını içeren bir kitap yazması tartışmaları iyice alevlendirdi.

Dördüncü başbakanlığında Nehhas Paşa'nın en önemli diplomatik başarısı, 22 Mart 1945'te resmî kuruluşu gerçekleşecek olan Arap Birliği'nin ön anlaşması sayılan ve Arap ülkeleri devlet başkanları tarafından 7 Ekim 1944'te imzalanan İskenderiye Protokolü'ne öncülük etmesiydi. Maksadı Mısır'ın diğer Arap ülkeleriyle ilişkilerini daha da geliştirmesine, Filistin meselesinde aktif rol oynamasına ve II. Dünya Savaşı sonrasında hızlı bir gelişme gösterecek olan Arap milliyetçiliğinin Mısır'da giderek daha etkili olmasına zemin hazırlamaktı. Ancak bu başarısı başbakanlıktan alınmasını engelleyemedi. İktidara gelmesini sağlayan İngiltere büyükelçisinin Ka-

Nehhas Paşa

hire'den ayrılışından kısa bir süre sonra Kral Fârûk onu azletti (Ekim 1944).

Arap Birliği ülkelerinin Filistin'i kurtarmak adına İsrail'e karşı girdikleri savaş sırasında Kral Fârûk ile Nehhas Paşa arasında ilişkiler düzeldi. Ülkedeki ekonomik durumun kötüleşmesi, işsizliğin artması gibi problemlerin yoğunlaştığı bir dönemde yapılan Ocak 1950 seçimlerinde Vefd Partisi 169 milletvekili çıkararak parlamentoda çoğunluğu elde etti. Bunun üzerine beşinci defa başbakanlığa getirilen Nehhas Paşa iç ve dış siyasette iddialı bir programla işe başladı. İçeride dar gelirliyle yönelik sosyal reformlara öncelik verilirken dış politikada İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndaki üslerini boşaltması ve Sudan'ın yönetimini Mısır'a devretmesi hususu öne çıkmaktaydı. İngiltere ile uzun süre devam eden müzakerelerden netice alınmayınca Nehhas Paşa, Ekim 1951'de 1936 antlaşmasını ve Sudan'la ilgili maddeleri tek tarafı olarak feshetti. 16 Ekim 1951'de Fârûk Mısır ve Sudan kralı ilân edildi. Bu tek tarafı kararı reddeden İngiltere ile yaşanan siyasî gerginlik Mısır'daki İngiliz karşıtlığı daha da arttırdı, yer yer küçük çatışmalar meydana geldi. İngiliz askerlerinin, 25 Ocak 1952'de Süveyş Kanalı Şirketi merkezinin bulunduğu İsmâiliye'de çok sayıda Mısır polisinin ölümüyle sonuçlanan bir saldırı gerçekleştirmesi ülkede büyük bir infiale ve olayların hükümetin kontrolünden çıkmasına yol açtı. Ertesi gün büyük bir kalabalığın Kahire'nin Avrupalılar'la meskûn kesimlerine saldırması ve birçok binada yangın çıkması üzerine Nehhas sıkıyönetim ilân etti. Ancak olayları önleyemediği gerekçesiyle Kral Fârûk tarafından 27 Ocak 1952'de başbakanlıktan azledildi.

Mısır iç siyasetindeki çalkantılar devam ederken 22-23 Temmuz 1952 gecesi Hür Subaylar hareketi bir askerî darbeyle yönetime el koydu. Yeni dönemde görev almak amacıyla Cemal Abdünnâsir ve Muhammed Necib ile yaptığı müzakerelerden sonuç alamayan ve Muhammed Necib başkanlığında kurulan hükümetin Eylül 1952'de siyasî partilerin liderlerinin değiştirilmesi emrine karşı direnen Nehhas Paşa, Vefd Partisi'nin parçalanmasını önleyemedi. 16 Ocak 1953'te bütün siyasî partiler kapatıldı ve Nehhas Paşa eşiyile birlikte tutuklandı. Yargılanmalarının ardından eşi yüklü miktarda tazminat ödemeye mahkûm oldu ve malları müsadere edildi. Nehhas Paşa 1954-1960 yılları arasında siyaset yasağı dolayısıyla Kahire'deki villasında gözetim altında tutuldu. 1960'ta ya-

sağın kaldırılmasına rağmen aktif siyasete dönmedi. Altı suikasttan sağ kurtulan Nehhas Paşa 23 Ağustos 1965'te İskenderiye'de vefat etti.

BİBLİYOGRAFYA :

M. Hüseyin Heykel, *Müzekkirât fi's-siyâseti'l-Mısrıyye*, Kahire 1951, I-III, tür.yer.; Mahmud Y. Zayid, *Egypt's Struggle for Independence*, Beirut 1965, tür.yer.; Rif'at es-Sâid, *Muṣṭafâ en-Nehhâs: es-Siyâsi ve'z-za'ım ve'l-münâdil*, Beyrut 1976; Abdülâzîm M. Ramazan, *Teṭavvürü'l-hareketi'l-vatâniyye fi Mısr*, Kahire 1983, s. 772-793; P. J. Vatikiotis, *The History of Egypt*, London 1985, tür.yer.; Marius Kâmil Dîb, *es-Siyâsetü'l-hizbiyye fi Mısr: el-Vefd ve ḥuşûmüh*, Beyrut - Kahire 1987, bk. İndeks; Abdurrahman er-Râfî, *Fi A'kâbi's-sevreti'l-Mısrıyye: Sevne sene 1919*, Kahire 1407-1409/1987-89, I-III, tür.yer.; Latife M. Sâlim, *Fârûk ve sukkûtu'l-melekıyye fi Mısr*, Kahire 1989, tür.yer.; *Müzekkirâtü Fahrî 'Abdünnûr* (nşr. Yûnan Lebîb Rızık), Kahire 1413/1992, bk. İndeks; A. Al-Hadidy, "Mustafa al-Nahas and Political Leadership", *Contemporary Egypt: Through Egyptian Eyes* (ed. C. Tripp), London - New York 1993, s. 72-88; A. Goldschmidt, *Historical Dictionary of Egypt*, Lanham 1994, s. 198-200; Lem'î el-Mutîî, *Mevsû'atü hâze'r-recûl min Mısr*, Kahire 1417/1997, s. 593-602; *Müzekkirâtü Muṣṭafâ en-Nehhâs*, Kahire 2000; Hamid Mecîd, "Muṣṭafâ en-Nehhâs", *Mevsû'atü Beyti'l-hikme li-a'lâmi'l-'Arab*, Bağdad 1420/2000, I, 563; D. Hopwood, "al-Nahas, Muṣṭafâ", *El²* (İng.), VII, 904-905.

ŞİT TUFAN BUZPINAR

NEHİY

(النهی)

Bir işten kaçınılmasının istendiğini ifade eden söz anlamında fıkıh usulü terimi.

Sözlükte "yasaklamak, bir işten vazgeçilmesini istemek, engellemek" anlamındaki **nehy** kelimesi fıkıh usulü terimi olarak "bir işten kaçınmayı buyurucu bir tarzda talep etmeye delâlet eden söz" demektir. Aynı kökten türeyen **nühye** ve **nühâ** kelimeleri de fitrata uygun olmayan şeylerden vazgeçmeye çağırıldığı için "akıl" mânâsında kullanılmaktadır. Kur'an-ı Kerim'de ve hadislerde nehy kelimesi geçmemekle birlikte bunun türevleri kullanılmıştır.

Emir ve nehy konusu, sözlü delâletin özünü teşkil ettiği ve şâriin maksadının anlaşılabilmesi büyük ölçüde bunların gösterdiği anlamın kesinlik derecesinin bilinmesine bağlı olduğu için fıkıh usulü eserlerinde önemli bir yer tutar. Hanefîler genelde emir ve nehyi hâs lafzın kısımları arasında ele alırken kelâmcı usulcüler nas, zâhir, mücmel ayırımında zâhirin kısımları arasında inceler.

Emir ve nehyin kendine özgü hükümleri bulunmakla birlikte karşıt kavramlar